

Чернівецький обласний краєзнавчий музей

ЩОРІЧНИК
Випуск 9

**ЩОРІЧНИК
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ**

**Y E A R B O O K
OF THE CHERNIVTSI REGIONAL MUSEUM**

CHERNIVTSI REGIONAL COUNCIL
CHERNIVTSI REGIONAL STATE ADMINISTRATION
Department of Culture
CHERNIVTSI REGIONAL MUSEUM

**YEARBOOK
OF THE CHERNIVTSI REGIONAL
MUSEUM**

Issue 9 (2024)

Edited by
O. V. Rotar

Chernivtsi, «Druk Art», 2024

ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
Управління культури
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

ЩОРІЧНИК
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО
КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Випуск 9 (2024)

Відповідальний редактор
О. В. Ротар

Чернівці, «Друк Арт», 2024

УДК 069:908(477.85)(084)
Щ92

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Чернівецького обласного краєзнавчого музею
(протокол № 4 від 12 липня 2024 р.)*

Голова редакційної колегії: *О. В. Ротар*

Члени редакційної колегії: *К. В. Валявська, канд. іст. наук; В. А. Вознюк; М. В. Глібіщук, канд. іст. наук;
О. В. Добржанський, докт. іст. наук, професор; О. Г. Драгомирецька; М. В. Ільків, канд. іст. наук;
Л. В. Колодій; Ю. М. Микосянчик; Т. В. Мінаєва, канд. іст. наук; Т. Д. Никирса, канд. біол. наук; О. В. Пелех;
І. А. Піддубний, докт. іст. наук, доцент; Т. І. П'ятничук, канд. іст. наук; І. В. Скільський, канд. біол. наук;
Г. М. Скорейко, канд. іст. наук, доцент; Н. А. Смірнов, канд. біол. наук; А. В. Федорук, канд. іст. наук, доцент;
Н. М. Холодницька; І. І. Чорней, докт. біол. наук, професор.*

Щорічник Чернівецького обласного краєзнавчого музею / відп. ред.
Щ92 О. В. Ротар. – Чернівці : Друк Арт, 2024. – Вип. 9 (2024). – 480 с.
ISBN 978-617-8129-73-6

До даного випуску увійшли статті й повідомлення співробітників Чернівецького обласного краєзнавчого музею та інших наукових установ. Опубліковано дослідження з історії, археології та народознавства. Надруковано матеріали, присвячені літературі, мистецтву і музейній справі. Окремими розділами представлені відомі персоналії та природа нашого краю.

Видання розраховане на співробітників наукових установ, працівників освітніх закладів, здобувачів освіти та краєзнавців.

УДК 069:908(477.85)(084)

ISBN 978-617-8129-73-6

© Колектив авторів, 2024
© ТОВ «Друк Арт», 2024

Михайло ЧУЧКО

ПОХІД ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ТА КАЛГИ-СУЛТАНА КРИМ-ГІРЕЯ ДО МОЛДАВСЬКОЇ ЗЕМЛІ В 1650 р. І ЙОГО ВПЛИВ НА СИТУАЦІЮ В ПІВНІЧНИХ ВОЛОСТЯХ КРАЇНИ

З-поміж правителів Молдавії ранньомодерного періоду молдавський господар Васіле Лупу¹ (1634-1653 рр.) найдовше правив цим залежним від Османської Порти східнороманським державним утворенням. Будучи першопочатково вірним васалом султана, він намагався проводити виважену зовнішню політику, зміцнюючи престиж Молдавської землі. З традиційними суперниками в регіоні – Валахією і Трансільванією воєвода Молдавії, заручившись підтримкою османів, продовжував політику завуальованої конфронтації. До цього його спонукали три безуспішні військові кампанії в 1635, 1637 і 1639 рр. проти валаського господаря Матея Басараба, країну якого Васіле Лупу прагнув приєднати до своїх рук. З трансільванським правителем теж траплялися прикордонні суперечки. Останній воєвода Молдавії зумів залагодити 1637 року шляхом укладення мирної угоди з трансільванським князем Д'єрдем I та з його сином Д'єрдем II Ракоці в 1638 р., а ті у свою чергу стали посередниками в замиренні

Воєвода Васіле Лупу. Гравюра.**Гетьман Богдан Хмельницький. Гравюра.**

¹ Воєвода Васіле Лупу походив з елінізованого арнаутського роду Кочь і до того, як він став господарем Молдавії, його власне ім'я було Лупу, а родове – Кочь [67, с. 21-22].

Кримський хан Іслам-Гірей III. Гравюра.

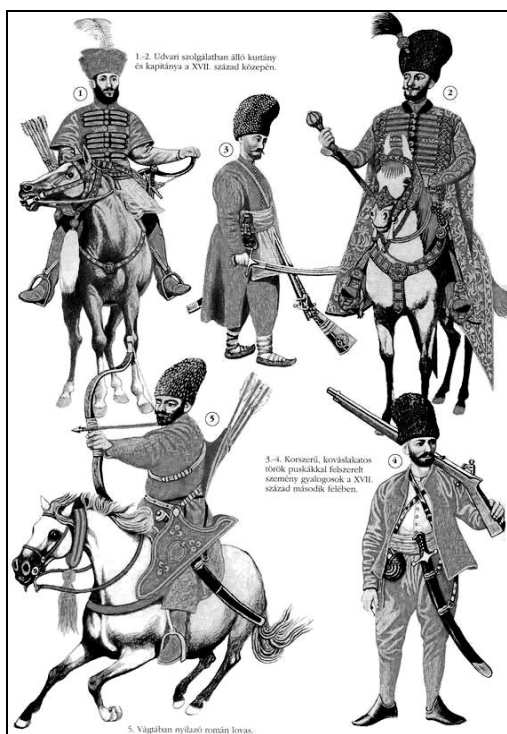

Калга-султан. Гравюра.

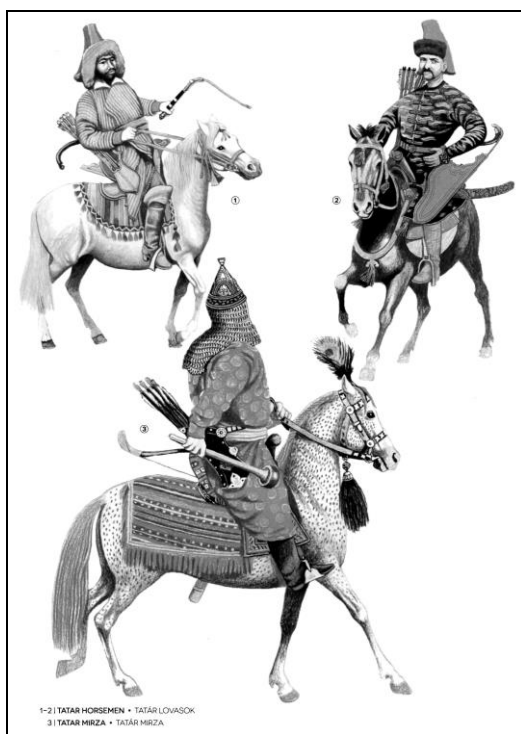
господаря з валахами. З Річчю Посполитою Васіле Лупу підтримував дружні відносини і навіть виступив у 1645 р. із заявою про готовність підтримати в майбутньому антиосманську коаліцію Польсько-Литовської та Московської держав.

Для самої Молдавської землі правління Васіле Лупу стало часом певної стабілізації в соціально-економічній сфері та періодом значних здобутків у царині культури. Зокрема, воєвода проводив збалансовану податкову політику, підтримував Православну Церкву, запровадив молдавську мову в богослужіння, повернув до Молдавії бояр пропольської орієнтації, які втекли з країни після усунення від влади господаря Мойсея Могили, але в кінці свого правління він також наблизив до двору багато греків та віддав ключові державні посади родичам, що стало причиною нарікань з боку місцевої аристократії. Видавши збірку писаних законів (1646 р.) Васіле-воєвода законодавчо закріпив селян. Серед сусідніх володарів воєвода Молдавії славився своїм багатством і зв'язками у Стамбулі [25, с. 326-327; 51, с. 124-128, 138-155; 65, с. 109; 64, с. 27; 67, с. 64, 92, 98, 111-118, 123-124, 126-128, 130-151; 3, с. 78-80, 82-87, 89-90, 99; 34, с. 196-205; 44, с. 172; 25, с. 326-328; 60, с. 26-27].

Проте, всі зовнішньополітичні плани й політичні розрахунки обережного молдавського правителя були порушені вибухом у сусідній Речі Посполитій визвольних змагань під проводом гетьмана Війська Запорозького Богдана Хмельницького. А козацько-татарський похід 1650 р. в Молдавію не лише порушив стабільність країни та похитнув владу господаря Васіле Лупу, але й сприяв подальшому втягненню Молдавської землі у вир збройного протистояння, що охопило значну частину Східноєвропейського простору, завдавши чимало лиха й Молдавії [67, с. 151, 154-161; 34, с. 206-214; 51, с. 155-156]. Сучасник тих подій, молдавський літописець, боярин Мирон Костін, оповідаючи про вплив «домової війни» в Речі Посполитій на ситуацію в Молдавії, із жалем констатував у своєму літописі, що з початком історії «Хмеля, козацького гетьмана (...) (на жаль!) бере початок і все лихо, й велике зло, і розорення Землі нашої. В якому розоренні й злі і нині ми перебуваємо» [3, с. 92].

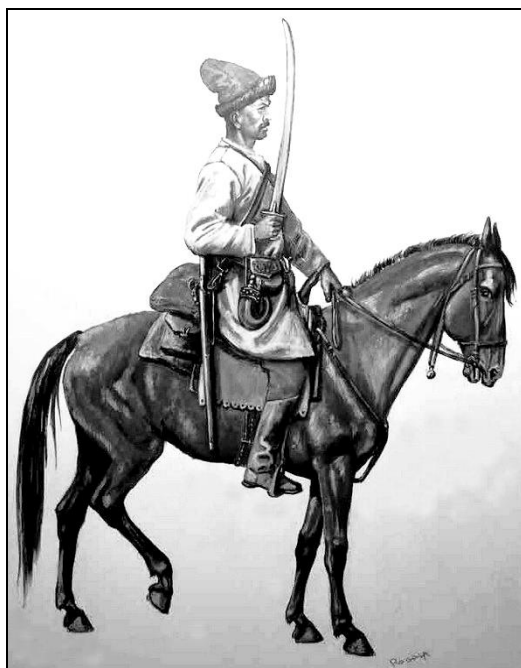
Молдавські і валаські воїни (за Д. Шомодї).

Татарські воїни (за Д. Шомодї).

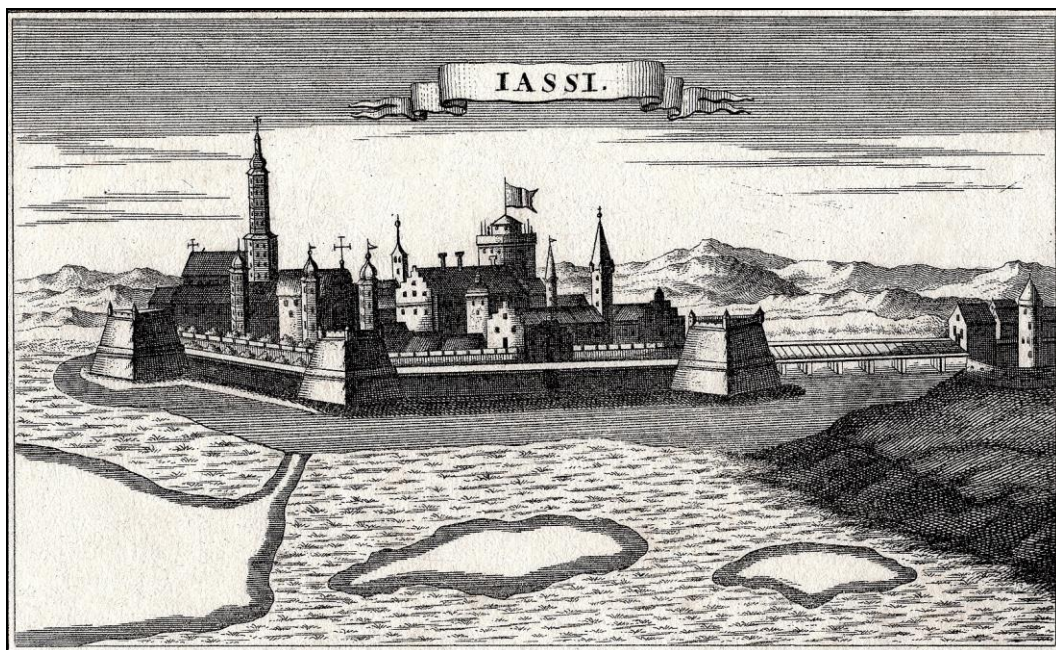

Князь Дєрдь II Ракоці. Мініатюра.

Кінний реєстровий козак (за С. Шаменковим).

Варто відзначити, що українсько-молдавські відносини доби Хмельниччини, в тому числі походи українських козаків до Молдавії 1650-1653 рр., участь у них кримських татар, а також стосунки молдавського господаря Васіле Лупу з Кримським ханством, досить ґрунтовно досліджені як у вітчизняній, так і в зарубіжній історіографії [12-16; 18-24; 27; 29-32; 35; 40-43; 45-48; 50; 52; 53; 55; 56; 58; 59; 61-63; 66; 68-70; 72; 73; та ін.]. Однак ряд питань щодо дій татарських і козацьких підрозділів на території князівства під час молдавського походу 1650 р., зокрема про ситуацію в північних волостях країни, не знайшли належного відображення в українській історіографії та потребують глибших студій.

Вид на Ясси. Німецька гравюра.

Зміна міжнародної ситуації у Східній і Південно-Східній Європі після початку Визвольної війни на Україні в середині XVII ст. не оминула своїм впливом усі сусідні Дунайські воєводства, які перебували у васальній залежності від Порти, але найбільше зачепила сусідню з Польсько-Литовською державою Молдавію.

Гетьман Війська Запорозького в боротьбі проти панування на українських землях Речі Посполитої уклав союз з Кримським ханством та вступив у перемовини про можливий перехід козацької України в османське підданство на умовах подібних до васалітету Дунайських князівств. Після низки перемог над польськими військами, Б. Хмельницький розпочав на теренах Наддніпрянщини державне будівництво та мав потребу легітимізувати свою владу над Україною, заручившись підтримкою сусідніх країн, зокрема васалів Порти. Васальна османам Молдавська земля, завдяки її вигідному геополітичному становищу особливо приваблювала Б. Хмельницького як потенційний союзник і плацдарм для боротьби за вплив у регіоні Південно-Східної Європи. Проте молдавський господар Васіле Лупу альянсу з Військом Запорозьким не хотів, а тяжів до Польщі. Більше того, він сприяв Речі Посполитій у боротьбі з повсталими козаками та намагався за допомогою зв'язків у Порті домогтися розриву козацько-татарського

союзу і навіть завадити контактам гетьмана з султаном. До всього, у воєводи стався неприємний інцидент з кримським ханом. У 1648 р. військові підрозділи Василе Лупу напали на союзних козакам татар, коли ті поверталися через Молдавію до Буджаку з походу на Польщу, розбивши їх біля Бретулень. Злощасний для татар інцидент, згодом, у 1650 р., дорого обійдеться воєводі та країні [26, с. 247-254; 37, с. 196-197; 17, с. 474; 36, с. 148]. Зокрема, молдавський літописець М. Костін, згадуючи про нього, із прикрістю констатував, що господар вчинив його «ні з ким не порадившись (...), а потім таке розорення й рабство в татарському полоні країну спіткало, що словами не описати» [3, с. 99].

Хотинський замок (за Раду Олтяном).

Зважаючи на недружні дії молдавського воєводи, його відданість Речі Посполитій, від якої в 1650 р. Василе Лупу навіть отримав індигенат, гетьман Війська Запорозького за будь-яку ціну прагнув вивести молдавського господаря з-під польського впливу та зробити своїм союзником, або, у крайньому випадку, замінити. І коли дипломатичні заходи та інтриги проти нього в Порті очікуваних успіхів не дали, вирішив змусити воєводу до союзних відносин силою, використавши ворожість до нього з боку кримського хана за інцидент біля Бретулень [26, с. 247-254; 37, с. 196-197; 17, с. 474].

Секретар французького посла в Польщі П. Шевальє пояснював прагнення Б. Хмельницького організувати напад на Молдавське воєводство в 1650 р. намаганням забезпечити для Війська Запорозького здобутки Зборівського миру від можливих спроб Речі Посполитої змінити їх на свою користь, для чого дипломатичним шляхом «він намагався зблизитися з Портою і з великим князем Московії», а також старався піти на зближення «з господарем чи князем Молдавії, але іншим способом – за допомогою хитрощів та сили. Він почав надсилати про нього погані повідомлення міністрам турецького султана, в яких він змальовував молдавського

господаря як прихованого ворога турків та довіреного друга поляків, через якого останні завжди дізнавалися про наміри козаків і татар. Турецькі міністри запевнили Хмельницького щодо покровительства султана, а також обіцяли, що Оттоманська імперія дасть йому Русь у ленне володіння. Отримавши від Хмельницького такі ж запевнення щодо підлеглості та вірної служби на користь султана, міністри дозволили Хмельницькому здійснити його наміри щодо молдавського господаря» [8, с. 127].

Польський хроніст, шляхтич Я. Міхаловський, наводить реляцію про дії Хмельницького упродовж 29 липня – 6 серпня 1650 р., у якій йдеться про зустріч Б. Хмельницького з османським послом у Чигирині, під час якої гетьман, згадуючи про своє листування з Портою у справі підданства козацької України султану, зокрема, скаржився на зрадницькі дії Васіле Лупу стосовно султана на користь Польщі та погрожував замінити його іншим господарем: «Але господар волоський як зрадник цісаря затримував і переймав листи та до Польщі пересилав. І він сказав, що Мойсея² на господарство повести хоче. І ще дав чітко зрозуміти, що не лише Корону Польську, але і Рим цісарю віддати готовий» [10, с. 554].

П. Шевальє стверджує, що Хмельницький взявся за Васіле Лупу «з великою вправністю та скритністю, використавши при цьому татар, до яких він дозволив приєднатися лише чотирьом тисячам козаків. Щоб ще краще приховати цю гру, хан подякував через своїх послів Хмельницькому за підмогу, надіслану татарам проти черкесів, і попросив прислати ще більше війська для походу на Московію, щоб помститися за деякі кривди, заподіяні татарам великим князем. Отож, тоді, як сусідні володарі були переконані, що татари йдуть війною проти Московії, господар, який був тієї ж думки і жив безтурботно, як це звичайно буває серед глибокого миру, побачив (раптом), що його оточило численне військо татар і чотири тисячі козацького допоміжного війська» [8, с. 127-128].

Румунський дослідник Т. Джеміл, говорячи про вторгнення татар і козаків до Молдавії у вересні 1650 р., зазначав, що це була політична ініціатива Б. Хмельницького у спілці з трансільванським князем Д'єрдем II Ракоці. Її мета полягала у примушенні Васіле Лупу переорієнтуватися в союзних відносинах. А кримський хан прагнув цим походом задовільнити прагнення свого війська до здобичі та продемонструвати силу перед союзниками-козаками і Річчю Посполитою. Порта ж допустила здійснення цієї каральної акції стосовно Молдавії з метою демонстрації свого суверенного права на васальне князівство, хоча прямого наказу щодо нападу татарам і козакам не давала [49, с. 138]. Тому пізніші скарги воєводи Васіле до Оттоманської Порти на дії Іслам-Гірея III та Б. Хмельницького наслідків не мали [37, с. 198].

Польський вчений З. Вуйцік також вважає, що козацький гетьман переконав татар направити свій похід на Молдавію, нагадавши їм про можливість вирішити давній інцидент з Васіле

Вид м. Сучава (гравюра з книги Казання Варлаама).

² Мова йде про колишнього молдавського воєводу Мойсея Могилу, який у квітні 1634 р. був усунутий османами від влади і втік з Молдавії до Польщі, де помер 1661 року.

Лупу – «образу» за Бретулень [71, с. 185]. Такої самої думки, що ініціатором татарсько-козацького походу в Молдавію був Б. Хмельницький, дотримується інший польський історик Д. Мілевський [57, с. 120]. Українські дослідники М. Костомаров та І. Крип'якевич теж схилилися до версії, що Б. Хмельницький з власної ініціативи здійснив несподіваний похід на Молдавію, щоб примусити вороже налаштованого проти повсталих козаків господаря Васіле Лупу розірвати його зв'язки з королем і залучив для цього татар калги-султана [26, с. 247, 250, 253-254; 28, с. 109]. Натомість сучасні українські історики В. Смолій і В. Степанков дотримуються протилежної думки. Вони стверджують, що у складній міжнародній обстановці Б. Хмельницький змушений був прийняти пропозицію калги-султана Крим-Гірея вчинити похід на Молдавію, що підтримувала Річ Посполиту, і погодився виконувати під час молдавської кампанії допоміжну роль, щоб ніхто не вдарив орді по флангу [38, с. 225].

Проте, зважаючи на інтриги Б. Хмельницького проти Васіле Лупу в Порті щодо дискредитації його вірності в очах падишаха та беручи до уваги намагання гетьмана за будь-яку ціну зробити господаря з прихильника Польщі союзником Війська Запорозького, не можна відкидати, що козацький ватажок вдало використав на свою користь ситуацію, пов'язану зі зривом запланованого кримським ханом спільного з козаками походу на Москву³, який мав очолити ханський брат калга-султан, запропонувавши останньому як альтернативу експедицію за здобичку в доступну і багату Молдавію, володар якої нічого не підозрював про зміну їхніх планів.

У підсумку, з виправи до Молдавської землі кожен мав отримати своє: калга-султан Крим-Гірей – нагоду вгамувати свого бажання помститися Васіле Лупу за ще не забутий кримчаками інцидент під Бретулень (1648 р.), мурзи з їхніми людьми – нагоду захопити багату здобич, а гетьман Б. Хмельницький – можливість скористатися з репресивного походу татар для силового нав'язування правителю Молдавії союзних відносин з козацькою Україною, ну і паралельно – дати нагоду й своїм воякам здобути «козацького хліба». А щоб виправдати свої спільні дії з «бусурманами» проти православного, християнського володаря в очах інших християнських правителів, членом клубу яких він мріяв у перспективі стати, провідник повсталого козацтва повсюди при зустрічах з дипломатами наголошував на своїй вимушеній та допоміжній ролі в цій репресивній акції кримських татар проти правителя Молдавії.

Принаймні, так він пояснював свою участь у молдавському поході польському сенатору А. Кисілю, зауважуючи, що йде лише прикривати татар від удару з флангу, вказуючи на зосередження на Поділлі коронної армії М. Потоцького⁴ [38, с. 224-225]. Так само, на вимушеній участі у виправі калги-султана на Молдавію, але задля запобігання його нападу на Російську державу, Б. Хмельницький наголошував при зустрічі зі старцем Троїце-Сергієвої Лаври Арсенієм Сухановим у Чигирині невдовзі після завершення молдавської кампанії у жовтні 1650 р. Все це згодом старець переповідав у Москві, описуючи свої розмови з гетьманом та генеральним писарем у гетьманській резиденції [9, с. 408-409].

З різних джерел відомо, що першим рушило до Молдавії татарське військо на чолі з калгою-султаном Крим-Гіреем, тому більшість сучасників ініціатором акції проти Молдавії вважала саме кримського володаря та його брата, а не Б. Хмельницького, який з основними силами

³ Гетьман Б. Хмельницький зумів уникнути спільної зі своїми кримськими союзниками експедиції в Московську державу під приводом загрози нападу з боку армії коронного гетьмана М. Потоцького, який необачно сконцентрував її на Поділлі і не погодився відвести до Галичини, як того вимагав від нього очільник Війська Запорозького [38, с. 224-225].

⁴ Коронний гетьман М. Потоцький вів у той час на Поділлі боротьбу з шайками лівенців та опришків, проти яких навіть спеціально відправив з Кам'янця полковника Я. Кондрацького [26, с. 251-252].

козаків підтягнувся пізніше, коли ординці вже повним ходом розпочали спустошити країну. Варто зауважити, що перед тим, як виступити в молдавський похід, гетьман відправив до Стамбула посольство, яке мало домовлятися про підданство султану. Ще раніше Хмельницький переконав Порту в невірності молдавського воєводи і султан не заперечував проти акції ханського війська в Молдавії та участі в цій акції козаків, які саме шукали в неї протекції. Османський хроніст Мустафа Наїма так описував у своїй «Історії» ці пов'язані між собою події: «У першій декаді рамазана (27 серпня – 5 вересня 1650 р.) прийшла новина, що кримський хан послав свого брата з татарськими вояками грабувати Богдан, а головний гетьман народу Козака, що є підлеглий Татаринів, пославши свого брата до Порогу Держави, подав клопотання про холопство» [6, с. 151].

Кримський хроніст Киримли Гаджі Мегмед Синаї в розділі «Про від'їзд Хазрета калгу Крим-Гірей султана в богохульну країну Молдавію і про поразку воєводи Уполу» «Історії хана Іслам Гірея III» робить особливий наголос на тому, що для кримського хана молдавський похід калги-султана став слушною нагодою використати зібране для «газавату» проти Москви ісламське військо, щоб поразуватися «за безліч убитих і помститися молдавському воєводі, проклятому безбожнику по імені Уполу (Лупу – М. Ч.)» за раніше вчинений ним підступний, «в порушення договору», напад на ханських «аскерів» при їх поверненні через Молдавію. За словами автора хроніки, калга-султан з «ісламським військом», повертаючись назад з нереалізованої, з огляду на «вигорання на шляху трави та відсутність кормів для тварин», виправи на Москву, «пішли далекою дорогою повернення, і заставши цього гяура Уполу зненацька, оточили його у столиці, у великому місті, на ім'я Іаш, розграбували і спалили цю країну – притулок богохульників» [2, с. 67-68; 39, с. 120].

Натомість козацькі літописці, намагаючись, вочевидь, виправдати Б. Хмельницького за похід на сусідню православну країну, всю вину за її спустошення, як і саму ініціативу нападу, перекладають винятково на кримського хана. Зокрема, за твердженням козацького літопису Самовидця: «Не хотячи войско порожниовати, а звлаща з таким поганином и ворогом віри християнской збратавшись, – Волоская земля християнство любо зостае в подданстві турчинові. Але однак, же юж почали обфито жити при одином господару спокійно Василию Лупилі, и тому позавидівши, жебы оных уменшати, же християнство, а звлаща русь гору узяла, так розумію, же за позволенієм турчина, – хан кримскій з гетманом Хмельницким несподівано зо всіми потугами козацкими и татарскими, напавши на Волоскую землю, внівец усю обернули, звоевали по саміе гори, людей побрали в полон и набитки їх, тилко замки моцніе одержалися, и сам господар уступил был з Яс міста столечного, але знову ся наверхнул. А Хмельницкій стоял з ханом у Прута а тую землю чатами звоювали» [5, с. 23].

Інший козацький літописець Григорій Грабянка в компілятивній хроніці «Дії назаменитішої і від початку поляків кривавіше небувалої брані Богдана Хмельницького гетьмана Запорозького з поляками», загалом не заперечуючи активної участі козаків Б. Хмельницького в організованому татарами з дозволу султана спустошенні Молдавії, все ж, пальму першості в пляндрованні країни та захопленні ясиру віддає підданим Кримського хана, наголошуючи, що найбільше наказу «захопити Волохию (...) зраділи татари, оскільки дістали змогу по саме нікуди брати бранців та людські пожитки. Козаки взяли місто Сороку, а Сочаву для постраху запалили. Бачачи все це, господар молдавський втік із Ясс» [5, с. 54].

Проте, автор «Семигородської хроніки» Г. Краус повідомляючи, що першими на Молдавію напали татари, а відтак до них приєдналися козаки, засвідчує про акти спалення поселень, пограбування населення та захоплення в полон місцевої людності як першими, так і другими:

«17 вересня напали на Молдавію татари з великою силою і Gyazvasar (Ясси – М. Ч.) спалили та пограбували і забрали з собою багато людей та худоби. Причиною цього стало те, що коли татари попереднього року з великою здобиччю поверталися із Польщі, молдавани, які про це дізналися, на них напали, 200 татар убили, а у решти захопили 100 коней і тепер вони помстилися, вчинивши так, як повелися з ними (...).

На чотирнадцятий день після вторгнення татар, також несподівано вдерлися у Молдавію козаки, спалили посад Сучави і те, що татари залишили, пограбували; сплюндрували козаки багато заможних сіл, забрали так само багато людей та худоби, як татари» [11, с. 184].

Більш докладні відомості щодо масштабів спустошення та розорення Молдавії змішаними загонами татар і козаків подає у своєму літописі молдавський боярин М. Костін, який пише, що «року 7158 від створення світу, підмовивши кримчаків помститися Васіле воєводі за розгром їх війська біля Бретулень, а більше для того щоб збити з Васіле воєводи гординю його непомірну, відправили турки калгу-солтана з військом нібито проти Землі Московської. Та й хан кримський дав звістку Хмелю, щоб був готовий виступити проти Васіле воєводи. І як тільки вони разом всі зібралися, і калга-солтан і Хміль; та стало відомо, що йде це військо в Землю Московську, самі ж вони таємно перейшли до річки Дністер, і, досягнувши її, тут же військо розділили. Так що одна частина перейшла річку біля Сороки й попрямувала в бік Сучави. Інше крило – татари, перемішані з козаками – через Орхей і Лепушну до річки Прут. Немоżliво описати словами збитки та біду, й розорення, які вони на цю землю принесли. З часів Іона воєводи такої шкоди Земля ця не відала. І так ось й зв'язала ця петля бід та нещастя минулі й теперішні часи і не видно засобів, щоб могла Земля ця з тяжкого удушення вирватися, до нині.

І коли стали одна за одною приходити до Васіле воєводи звістки про те, що й тут і там розоряють його Землю татари – зрозумів Васіле, що оманливим був спокій його. І порвав він тоді спересердя брехливі грамоти візира Сефер Казі аги⁵, з порожніми його обіцянками. І стало йому зрозуміло, чим обернулося рішення, прийняте з п'яних очей, без належної ради та обговорення.

Те крило військ, що мало напрямок на Сучаву піддало розоренню всі волості від Сорок до Яської волості, до торговища, а частина з них і до Ясс, Хотина, Дорохоя, Хирлеу і Чернівців, і так до фортеці Сучава, а деякі передові роз'їзди до самих гір добралися. У Сучавській фортеці закрився було Гаврилаш логофет і з ним деякі бояри але, бачачи небезпеку велику для фортеці, відкупилися вони від татар та козаків великою сумою грошей. Але за стінами фортець залишилися люди по всій країні. А було в ту пору у них худоби та грошей в достатку, як ні в який інший час не траплялося. І був узятий тоді величезний полон на продаж в рабство, і навіть цілі боярські сім'ї захоплені були. Господиню дому Мирона Чоголі стольника і його племінницю захопили й відвели в рабство, і ніхто з того часу вже їх не побачив. А Стефан Мургулець з Чернівців, відомий земляк при дворі, убитий був. Все плюндрували татари і села й містечка і багато попалили вони, маючи велику злобу і досаду на Васіле воєводу. Інше ж крило цього буйного війська розорило Орхей і Лепушну і Фалчію до Прута. Тоді ж, забрали вони в полон всю сім'ю боярина Стурдзи житнічера, того що пізніше став Великим вистерніком. І багато сімей боярських взяли в ясир. А місця лісу Кігеча в Фалчію уникли татарського розорення і хоча ліс там високий, проте рідкий, але зате ярів, порослих чагарниками густими і колючими, там чимало було. І змогли кігечани по ярах та по балках стати і не пустили вони до себе татар.

⁵ Візир Кримського ханства в 1644-1645 і 1646-1664 рр.

Калга-солтан разом з обозом своїм та шатрами і Хмель гетьман з козацьким табором разом, від Сороки прийшли до переправи на Пруті біля Цуцори. Там калга-солтан і татарські беї стали на відпочинок, а Хмель поставив козацький табір осторонь, біля Владника.

У великій тривозі й турботі опинився Василе воєвода. А вже коли татари захопили монетний двір, з усіма його грошовими запасами, охопив його страх невимовний. До того ж, дісталися татарам і всі його стаїні з кіньми. Тоді спорядив він в дорогу свою господариню разом з деякими боярами, і сховалися вони в лісистих ярах Кодр біля Кепотешть неподалік від фортеці Нямц. Але і йому вже залишалося недовго на престолі сидіти, полічені вже були дні цього правителя. І покинув він Ясси і теж в лісову глушину в урочища, що називаються Кодри Кепотештські і там – в лісовій глушині з усім своїм двором влаштувався, а на охорону палацу свого залишив певне число драбантів. Ті ж, коли побачили, що рухається на них сила-силенна татар, та й козаків теж в одну з ночей кинули палац напризволяще. І тоді ж, від вогню загинуло все місто. Ледве-ледве подекуди поперечини від воріт залишилися. Палац подаря, двори боярські, та й все місто менш ніж за годину перетворилося на попіл і дим. Але монастирі встояли незаймані, оскільки захистили їх козаки Хмеля і не дали татарам на розграбування. Тільки в монастирі Трьох Святителів, люди, які сховалися за його стінами, постраждали. Бо коли загорілося торговище від іскор вогнених, запалав і монастир. І рятуючись від полум'я, кинулися люди до хвіртки, що виводила на монастирський ставок і там багатьох з них похапали в полон татари. Інші ж, щоб не потрапити в полон та рабство самі ж в ставку втопилися» [3, с. 100-101].

Згадуючи, очевидно, про пожежу під час нападу татар саме цього монастиря, молдавський боярин і російський агент Ісайя Остаф'єв так описував у листі до царя Олексія Михайловича від 18 грудня 1652 р. обставини втрати у ньому свого майна та грамот, висловлюючи особливий жаль за згорілою царською жалуваною грамотою, яку просив царя відновити: «Ще, многолітній царю, даю до відома великому Вашому царству: коли приходили до нас раптово в Молдавську землю татари, і що у мене майно було, і то розміщено було в монастирі, і той монастир в ту пору згорів же, і все моє майно згоріло, і твоя царська жалувана грамота там само разом згоріла. Тільки, великий государ, не настільки мені жаль за майном, але більше того за вашою царською жалуваною грамотою» [1, с. 236].

Католицький місіонер-мінорит брат Бонавентура з Капофранко стверджував, що в м. Сучава татарами були спалені два католицьких храми, залишки яких він бачив на власні очі під час відвідин Молдавської землі в 1650 р. [9, с. 437].

Побачивши страшне спустошення країни і не маючи змоги дати належну відсіч нападникам⁶, зокрема, через отриману через тиждень звістку про позицію Порти, молдавський воєвода Василе Лупу почав налагоджувати контакти у справі мирного вирішення конфлікту з калга-султаном Крим-Гіресм та гетьманом Б. Хмельницьким, запропонувавши їм значну суму викупу. Автор козацької хроніки, відомої як літопис Самовидця, зазначав, що опинившись у безвиході

⁶ Великий коронний гетьман М. Потоцький, визволенню якого з татарського полону навесні 1650 р. посприяв Василе Лупу, хоча й стояв з коронним військом поблизу молдавського кордону на Поділлі, але допомоги господарю надати не наважився через виставлений Б. Хмельницьким козацький заслон під командуванням полковника Д. Нечая, а також побоювання розгортання конфлікту з ханом; до того ж, на момент вторгнення господар не мав розуміння як реагувати на напад через відсутність у нього чіткої інформації про позицію Оттоманської Порти – він не знав, чи підтримає вона в цьому конфлікті правителя Молдавії, чи стане на бік інших своїх васалів – татар і козаків, з якими, як пізніше радив воєводі султан через прибулого гінця, варто було шукати порозуміння, а не загострювати надалі конфронтацію [17, с. 90].

та не бажаючи подальшого кровопролиття, «господар поєднал орду и гетмана Хмельницького, жеби ся вернули з его земли» [4, с. 23]. П. Шевальє додає, що «єдине, що залишалось господареві при такому несподіваному та непередбаченому становищі, – це втекти разом з сім'єю і невеликою кількістю зібраного поспіхом війська в ліси, розташовані близько Яссів, молдавської столиці, і укріпитися за допомогою зрубаних дерев в найближчій хащі. Він уникнув цієї небезпеки, давши двадцять тисяч дукатів татарам і пообіцявши віддати свою дочку за сина Хмельницького, Тимоша. Внаслідок цього Хмельницький поступився іншими, не вигідними для молдавського господаря умовами» [8, с. 128-129].

Про подробиці мирних переговорів більше повідомляє молдавський літописець М. Костін, за словами якого, коли калга-султан дізнався про втечу Васіле воєводи, то «відправив на його пошуки одного з мурзів, щоб запитав у нього, навіщо покинув престол (питання в тих обставинах дивне й лукаве). Васіле ж воєвода щедро того татарина обдарував і відправив до солтана Гику ворніка Нижньої землі, а до Хмеля відправив Чоголю великого спетаря і залагодив справи з солтаном дарами та деякими витратами грошей. І так пішло, що зв'язав себе Васіле воєвода цим зобов'язанням і в наступні роки не міг ухилитися від того, щоб знову не обдаровувати солтана. А Хмелю ж гетьману, напевно, з цієї пори прийшло в голову поріднитися з Васіле воєводою, а раніше й Васіле сам роздумував за кого і як, вдало видати дочку свою. І через боярина Чоголю передав Хмель своє побажання одружити сина свого Тимуша і доньку Васіле Руксандру.

Через кілька днів і хан і Хмель зі своїми військами знялися й від Цуцори виступили до своїх місць. Земля ж наша після них була в запустінні і розоренні, а щастя відлетіло як дим, але ж це тільки було початком всім нашим бідам. Тоді ж і Васіле воєвода вийшов з лісового прихистку. Під час цих лих трапилася і смерть Тодерашку логофета. Відправив, було, Васіле воєвода кілька скарг до двору султана на дії татар, але ніякого результату вони не мали» [3, с. 101-102].

Цікаво, що одним із перших володарів, з ким Б. Хмельницький ще з табору над Прутом 16 вересня 1650 р. поділився радісною звісткою про успішне завершення молдавської кампанії й укладення з молдавським воєводою союзного договору, був трансільванський князь Д'єрдь II Ракоці, якого гетьман також закликав, у переданому через посланця листі, подати «нам руку допомоги» [38, с. 228].

Говорячи про візію молдавської кампанії у вищих урядових колах Чигирини, український дослідник М. Грушевський приводить розповіді царських посланців П. Протасьєва і Г. Богданова, які 18 (28) вересня зустрічалися з генеральним писарем І. Виговським у Ямполі, а після повернення з Молдавії Б. Хмельницького з козацьким військом, бачилися з ним 23 вересня (3 жовтня) на обіді у Брацлаві [17, с. 91]. Відповідно до зробленого російськими дипломатами запису в посольському звіті, І. Виговський так розповідав їм обставини походу: «Прислав був кримський цар до Б. Хмельницького послів, щоб він з ним ішов на Московську державу війною. Гетьман не послухав і не пішов. Тому минуло тижнів 12 або й більше. Кримський цар прислав послів вдруге: що він післав калгу з великим військом, щоб гетьман ішов з ним. Гетьман розіслав універсали по всіх городах, а перед собою велів нашвидку йти браславському полковникові Нечаєві, і він прийшов під Яси. Волоський господар почувши, що в поміч Татарам прийшли козаки, утік із Яс до Нямецького монастиря, і з того монастиря післав до калги послів, і з ними одкупу 300 тис. левкових єфимків (талярів); калга замирився, взяв ті гроші і всяку здобич і з усіма людьми пішов був, а в Ясах і Сучаві посади і міста, села та поселення попалено. А як гетьман прийшов до Волоської землі війною, і став на Пруті, калга завернув назад велику частину свого війська і прислав до гетьмана, і сі Татари воювали Волоську землю

разом з козаками. А сам гетьман стояв обозом на однім місці, над Прутом, і послав послів до волоського господаря: кропивенського полковника (Чижелья) з товаришами: велів господареві виговорити, за які неправди (господаря) він, гетьман, прийшов воювати Волоську державу: аби господар перепросив його за ті свої неправди (добил челом). Тоді волоський господар прислав до гетьмана своїх послів, і перепросив; прислав в дарунку шубу соболину золотом криту, коня-аргамака з усім кінським нарядом, і шаблю оправлену золотом з каміннєм. І зговорив свою доньку за гетьманського сина: прислав запись своєручну за печатю і під присягою, що видасть доньку за гетьманського сина і буде з ним у вічній приязни і любові і стоятиме з гетьманом за одно проти всякого неприятеля – будуть оден одному помагати, а з Ляхами він, волоський господар, не складатиметься (не матиме порозуміння) і ніяких лихих замислів на Запорозьке військо мислити не буде. На тім усім волоський господар присягав при послах гетьмана Б. Хмельницького, і тепер у них з волоським господарем згода» [17, с. 91].

Схожі дані про похід татарського і козацького військ до Молдавії наведено також «У вістовій записці від 7 листопада 1650 р., складеній на основі відомостей, зібраних царськими послами на шляху до Ямполья від різних інформаторів, серед яких були козаки та один, непогано поінформований про справи у Молдавії, грек: «А як Петро та піддячий приїхали з Києва до гетьмана, і в дорозі багато козаків різних полків казали, що гетьман пішов воювати Волоські землі за те, що волоський господар напередцього, як у них з поляками була війна, і їм, полякам, допомагав, і у кримського царя гетьмана корунного Миколая Потоцького і Калиновського та інших багатьох полковників викупував і через свою землю перепускав. А нині тому ж він, волоський господар, склався було з поляками заодно й у всьому їм, полякам, хотів допомагати і хвалився їх, козаків, воювати. А кримський цар у Волоську землю війною пішов наперед гетьмана за те: як він, кримський цар, йшов з війни з Польської землі з полоном і з усякою здобиччю через Дністер в свою землю, і волоський господар кримського царя в дорозі громив, і полон чисельний і здобич всяку відняв, і кримських людей побив чимало. А пішов кримський цар на війну, до гетьмана надсилав послів з тим, щоб гетьман ішов зі своїм військом війною на Волоську землю якнайшвидше. І гетьман Богдан Хмельницький, який пішов в Волоську землю, до гетьмана корунного до Миколая Потоцького писав, що він пішов воювати Волоські землі за їх неправди, і він би, гетьман коронний, волоському господарю ніякої помощи не чинив і з ним, гетьманом, і з військом Запорозьким зачепок чинив же. А буде зачепки чинити, і він, гетьман, з усім своїм військом і з кримськими людьми піде на нього, корунного гетьмана, і почне Польську землю воювати як раніше. А то відомо, що він, гетьман, ходив в Волоську землю війною за наказом кримського царя, не бажаючи його прогнати (...).

А як Петро і піддячий їхали з Могильова до Ямполья, і на зупинці в Буші гречин Дмитрей Іванів син казав: як кримський калга прийшов війною на Волоську державу кримський цар посилав від себе до Турського салтана гінця, що його Волоську державу кримський цар надіслав калгу з багатьма військовими людьми воювати. І він би, Турський цар, велів від кримського царя його оборонити; І він відіслав того гінця до Турського царя, волоський господар зібрався своїми ратними людьми проти кримського калги стояти і битися з ним хотів. І Турський цар до волоського господаря писав, щоб він кримського царя вмовляв добром і дав йому за те багаті дари, щоб не воював його держави, а битися з ним не велів. А той гонець з Волоської землі до Турського царя назад в Волоську землю пригнав за один тиждень. І як гетьман Богдан Хмельницький з козаками війною на Волоську ж державу прийшов, і волоський господар від такого великого війська від кримського царя і від козаків дістав великий страх, і з Язвтік до Пречистої Богородиці в Нямецький монастир. І з Нямецького монастиря до кримського

калги Волоський государ посилав, і надіслав йому шубу соболіну під золотом, гудзики золоті, з алмазами, та відкупу грошового скарбу 50 000 єфимків, та коня з усім кінським нарядом. І кримський кала і гетьман, взявши у волоського господаря відкуп, Волоську державу воювати перестали і з Волоської землі йдуть. А наперед волоський господар з кримським царем і гетьманом про що між собою договір учинили, того йому не відомо. А Волоської держави повоявали більшу половину, і в полон багатьох людей кримські люди взяли, а інших побили, а міста, поселення і села випалили, і кращі міста Яси і Сочава, де сам волоський господар жив, розорені, і посади випалені» [1, с. 225-226].

Сам Б. Хмельницький, розповідаючи за обідом посланцям царя про спільну з калгою виправу до Молдавії, більшу увагу зосередив не на ході самої кампанії, а на головному власному здобутку від неї, якою стала угода гетьмана з Василе Лупу про шлюб доньки воєводи з його сином Тимофієм. У розмові з послами, гетьман, зокрема, наголошував: «Як я був в Волоській землі, Волоську землю воював, став під Ясами і хотів взяти самого волоського господаря, то волоський господар прислав до мене своїх послів добивати чолом, просити покою, дарував мене своєю дочкою за мого сина. Прислав лист за своєю рукою і печатею: пише під присягою, що доньку свою за мого сина віддасть» [17, с. 91].

Автор «Кройніки о землі Полской» ігумен Михайлівського Золотоверхого монастиря Федосій Софонович, коротко підсумовуючи результати молдавського походу Б. Хмельницького 1650 р., теж наголошував, що він «Волоскую землю всю попустошилъ, (засватав – М. Ч.) у Василя, воєводи волоского, дочку за сна свого старшого Тимоша в малженство» [7, с. 229]. Так само, вбачає головний результат молдавської кампанії в династичній угоді гетьмана з правителем Молдавії літописець Самовидець, констатує: «и учинил сватство з Хмелницким – дочку свою за сина Хмелницкого приобицал дати, що напотом и учинил» [5, с. 23]. А П. Шевальє констатував, що «Хмельницький тимчасово задовольнився походом в Молдавію і придбанням, хоч і за допомогою зброї, нового спільника» [8, с. 130].

Таким чином, як видно з джерел, головною запорукою угоди про дружні відносини Молдавії й Війська Запорозького, укладеної 1650 р. між господарем Василе Лупу і гетьманом Б. Хмельницьким, мав стати шлюб гетьманового сина Тимофія і доньки воєводи Руксандри, який було заплановано на найближчий час. А з кримськими татарами, за порадою падишаха, воєвода купив мир за гроші, виплативши чи то 120 тис. реалів, як пише Кирил Гаджі Мегмед Синаї [54, с. 232; 3, с. 67; 39, с. 120; 60, с. 23], чи 300 тис. талерів – інформація східних авторів стосовно переданої хану суми в різних хроніках різняться. Вони також не згадують про виплату господарем викупу Б. Хмельницькому, а говорять лише про внесений викуп хану [34, с. 200].

Варто зауважити, що в подальшому, під різними приводами, Василе Лупу неодноразово намагався уникнути небажаного для нього династичного союзу з Хмельницькими, особливо після Берестецької поразки козацького війська від польської коронної армії в 1651 р. [33, с. 74; 60, с. 24].

Отже, можна констатувати, що більша частина періоду правління в Молдавській землі господаря Василе Лупу як вассала османів стала для країни часом певної стабілізації в соціально-економічній сфері та значних досягнень в царині культури. Воєвода Василе правив у Молдавії з 1634 р. і протримався при владі найдовше серед інших молдавських правителів ранньомодерного часу. У зовнішній політиці воєвода спершу орієнтувався на Порту, а також інтригував проти правителів Валахії і Трансильванії. Здійснив кілька невдалих походів проти Валахії. З середини 40-х років XVII ст. Василе Лупу змінив орієнтацію на Польщу, від якої в 1650 р. навіть отримав польський індігінат.

Початок Визвольної війни на Україні та смерть короля Речі Посполитої Владислава IV, що припали на заключний період правління господаря, сплутав політичні розрахунки Василе Лупу по організації спільної антиосманської коаліції. Вороже поставившись до виступу гетьмана Б. Хмельницького проти Речі Посполитої, господар сприяв польській владі у боротьбі з повсталими козаками, намагався при допомозі зв'язків у Порті розірвати козацько-татарський союз та розбив союзних козакам ординців біля Бретулень під час їхнього повернення через Молдавію до Буджаку з походу проти Польщі. Недружні дії Василе Лупу викликали вороже ставлення до нього з боку Б. Хмельницького та кримського хана. Використовуючи прагнення правителя Криму відплатити воєводі за інцидент під Бретулень, козацький гетьман, запобігаючи не вигідному для нього спільному з ордою походу на Москву, переспрямував військову активність володаря Криму та його брата – калги-султана у бік доступної і багатой Молдавії. Несподіваний напад у вересні 1650 р. татарського і козацького війська, що супроводжувався спустошенням території Молдавської землі від Дністра аж до гір, зокрема зазнали розорення північні волості Хотинська, Чернівецька та Сучавська, змусив воєводу піти на перемовини, наслідком яких стала виплата татарам значної суми відкупного та встановлення союзницьких відносин з гетьманом Б. Хмельницьким, які мали бути закріплені матримоніальним союзом між донькою господаря Руксандрою і гетьманським сином Тимофієм.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. **Исторические связи** народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII веков. Документы и материалы / Отв. ред. Е. М. Русеев. – Москва: Наука, 1968. – Т. 2. 1633-1673. – 448 с.
2. **Кырымлы Хаджи Мехмед Сенаи.** Книга походов. – Симферополь: Крымчупедгиз, 1998. – 72 с.
3. **Костин М.** Летопись земли Молдавской / Пер. с молд. М. Лупашко. – Кишинев: Tipogr. «Prag-3», 2014. – 192 с.
4. **Літопис** гадяцького полковника Григорія Грабянки / Пер. із староукр. – Київ: Т-во «Знання» України, 1992. – 192 с.
5. **Лѣтопись Самовидца** // Лѣтопись Самовидца по новооткрытым спискам съ приложениемъ трехъ малороссійскихъ хроникъ: Хмельницкой, «Краткаго описанія Малороссіи» и «Собранія историческаго», издана кіевскою временною коммиссією для разбора древнихъ актовъ. – Киевъ: Въ типографіи К. Н. Милевскаго, 1878. – С. 1-207.
6. **Наіма Мустафа.** Гюсейнові городи у витягу історій із заходу та сходу. (Повідомлення про Україну) / Пер. османсько-турецької О. Галенка, О. Кульчинського. – Київ: Вид-во Жупанського, 2016. – 288 с.
7. **Софонович Феодосій.** Хроніка з літописців стародавніх. – Київ: Наук. думка, 1992. – 336 с.
8. **Шевальєс П.** Історія війни козаків проти Польщі. – Київ: Томіпис, 1993. – 224 с.
9. **Călători străini despre Țările Române / Îngl. de M. Holban.** – București: Editura Stiințifică, 1973. – Vol. V. – 771 с.
10. **Jakuba Michałowskiego** wojskiego lubelskiego a później kasztelana bieckiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków: Drukarnia Uniwersytecka, 1864. – 856 s.
11. **Kraus G.** Siebenbürgische Chronik des Schässburger Stadtschreibers. 1608-1665. – Wien: Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1862. – I. Theil. – 385 S.
12. **Білецький Б., Карпо В.** Основні етапи українсько-молдавських взаємин під час Визвольної війни середини XVII ст. // Україна – Румунія – Молдова: історичні, політичні та культурні аспекти взаємин. Матер. міжнар. наук. конф. – Чернівці, 2002. – С. 92-101.
13. **Буковина:** історичний нарис / Ред. В. М. Ботушанський. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с.
14. **Бантыш-Каменский Д. Н.** История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства (изд. четвертое; репр. изд. 1903 г.). – Москва: Direct Media, 2014. – 656 с.
15. **Венгреновский С.** Свадьба Тимоша Хмельницкого (эпизод из истории малорусско-молдавских отношений) // Киевская старина. – 1887. – № 3. – С. 469-483.
16. **Голобуцький В.** Запорозьке козацтво. – Київ: Вища шк., 1994. – 539 с.
17. **Грушевський М. С.** Історія України-Руси. – Київ: Наук. думка, 1996. – Т. IX, ч. 1. – 880 с.
18. **Добржанський О., Макар Ю., Масан О.** Хотинщина. Історичний нарис. – Чернівці: Молодий буковинець, 2002. – 464 с.
19. **Домна Розанда.** Историческая монография Шайнохи // Русская мысль. – 1881. – Кн. IV. – С. 231-295.
20. **Дробіна Л.** Буковина під час молдавського походу Б. Хмельницького 1650 р.: проблема ситуації в регіоні // Питання історії України. – 2014. – Т. 17. – С. 128-133.

21. **Ермоленко А. Ф.** Украинско-молдавские отношения в годы освободительной войны украинского народа (1648-1654) // Воссоединение Украины с Россией 1654-1954. – Москва: Изд-во АН СССР, 1954. – С. 221-241.
22. **Жуковский А.** Історія Буковини. – Чернівці: Час, 1994. – Ч. 1. – 119 с.
23. **Заболотная Л. П.** Екатерина черкешенка – жена господара Василия Лупу. Судьба одной женщины в истории Молдовы // Кавказология / Caucasology. – Нальчик, 2017. – № 1. – С. 220-237.
24. **История Молдавской ССР с древнейших времен до наших дней** / Ред. В. И. Царанов. – Кишинев: Штиинца, 1984. – 551 с.
25. **История Румынии** / И. Болован, И.-А. Поп (координаторы) и др.; Пер. с рум. – Москва: Весь мир, 2005. – 680 с.
26. **Костомаров Н.** Богдан Хмельницкий. – С.-Петербург: Тип. М. М. Стасюлевича, 1884. – Т. 2. – 445 с.
27. **Кордуба М.** Ілюстрована історія Буковини (репр. вид.). – Чернівці: Букрек, 2019. – 103 с.
28. **Крип'якевич І. П.** Богдан Хмельницький (вид. 2-ге). – Львів: Світ, 1990. – 408 с.
29. **Масан О. М.** Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. // Буковина в контексті міжнародних відносин (з давніх часів до середини ХХ ст.). – Чернівці: Рута, 2005. – С. 9-168.
30. **Мойсей А., Мойсей А.** Українці в етнокультурних стереотипах румунів та молдаван (1). Українські козаки очима молдавських середньовічних літописців // Історико-політичні проблеми сучасного світу. – 2013. – Т. 25-26. – С. 202-208.
31. **Мохов Н. А.** Молдавия эпохи феодализма (от древнейших времен до начала XIX века). – Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1964. – 440 с.
32. **Муханов В. М.** Українсько-молдавські політичні відносини в контексті розбудови української національної держави в 50-х рр. XVII ст. // Гілея. – Київ, 2016. – Вип. 115 (№ 12). – С. 11-13.
33. **Нариси з історії Північної Буковини** / Ред. Ф. П. Шевченко. – Київ: Наук. думка, 1980. – 340 с.
34. **Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя четверть XIV – начало XIX в.)** / Под ред. Д. М. Драгнев. – Кишинев: Штиинца, 1987. – 464 с.
35. **Пилипчук Я.** Кримські татари та князівства Центрально-Східної Європи, 1538-1713 // Scriptorium nostrum. – 2016. – № 1 (4). – С. 188-229.
36. **Плохій С.** Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 496 с.
37. **Семенова Л. Е.** Княжества Валахия и Молдавия. Конец XIV – начало XIX в. (Очерки внешнеполитической истории). – Москва: Индрик., 2006. – 400 с.
38. **Смолій В. А., Степанков В. С.** Богдан Хмельницький. Соціально-політичний портрет. – Київ: Либідь, 1993. – 500 с.
39. **Туранли Ф.** Тюркські джерела до історії України. – Київ: Вид-во Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2010. – 365 с.
40. **Чучко М.** Сучава у кінці XIV – третій чверті XVIII ст.: від «стольного града» молдавських воевод до повітового центру Буковини // Питання стародавньої, середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці – Вижиця: Черемош, 2012. – Т. 1 (33). – С. 111-126.
41. **Шайноха К.** Домна-Розанда // Укр. істор. журн. – 1997. – № 1. – С. 104-114.
42. **Яворницький Д. И.** История запорожских казаков. – Киев: Наук. думка, 1990. – Т. 1. – 746 с.
43. **Яворницький Д. И.** История запорожских казаков. – Киев: Наук. думка, 1990. – Т. 2. – 660 с.
44. **A History of Romania** / Ed. K. W. Treptow. – Iași: Center for Romanian Studies: Romanian cultural Foundation, 1996. – XXV, 721 p.
45. **Balukh O.** Bukovyna during Bohdan Khmelnytskyi's campaigns in Moldova of 1650-1653: military and political dimension // Сумський історико-архівний журнал. – 2016. – № XXVII. – С. 59-71.
46. **Die Bukowina.** Eine allgemeine Heimatkunde = Буковина. Загальне краєзнавство / Пер. з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького. – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 488 с. (Історична бібліотека «Зеленої Буковини»).
47. **Fleischer J.** Zur Geschichte von Suczawa // Jahrbuch des Bukowiner Landesmuseums. – Czernowitz, 1896. – Jg. 4. – S. 23-39.
48. **Gane C.** Trecute vieți de doamne și domnițe. – București: Editura Ziarului «Universul», 1933. – Vol. 1. – 297 p.
49. **Gemiî T.** Țările române în contextual politic internațional 1621-1672. – București: Editura Academiei Republicii socialiste România, 1979. – 231 p.
50. **Giurescu C. C.** Istoria românilor. – București: Editura ALL, 2003. – Vol. III. – 780 p.
51. **Istoria Românilor.** O epoca de înnoiri în spirit european 1601-1711/1716 / Coord. V. Cădea. – București: Enciclopedică, 2003. – Vol. V. – 299 p.
52. **Kaindl R. F.** Geschichte der Bukowina von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart unter besonderer Berücksichtigung der Kulturverhältnisse (Zweiter Abschnitt). – Czernowitz: K. k. Universitätsbuchhandlung H. Pardini, 1904. – 276 S.
53. **Kaindl R. F.** Geshichte von Czernowitz: von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart = Кайндль Р. Ф. Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодення / Пер. з нім. В. Ю. Іванюка; Післямова О. М. Масана. – Чернівці: Зелена Буковина, 2005. – 300 с. (Історична бібліотека «Зеленої Буковини»).

54. **Kármán G.** György Rákóczi II's Attempt to Establish a Local Power Base among the Tributaries of the Ottoman Empire, 1653-1657 // *Power and Influence in South-Eastern Europe 16-th – 19-th Century*. – Berlin, 2013. – P. 229-243.
55. **Kubala L.** Krwawe Swaty // *Szkice historyczne. Serja druga*. – Lwów: Nakład Gubrynowicza i Schmidta, 1880. – S. 133-154.
56. **Mihordea V.** Raporturile Moldovei și Țerii Românești cu Tătării în secolele XVI-XVIII // *Revista de istorie*. – 1979. – T. 32, Nr. 6. – P. 1069-1095.
57. **Milewski D.** Dobre sąsiedztwo potwierdzone indygenatem – trzy przypadki gospodarów moldawskich w XVII w. // *Saeculum Christianum*. – 2015. – Vol. XXII. – S. 108-129.
58. **Milewski D.** Jerzy Kutnarski – Polak w służbie moldawskiej i polskiej // *Echa Przeszłości*. – Olsztyn, 2012. – Nr XIII. – S. 107-131.
59. **Milewski D.** Kapitulacja Suczawy // *Fasciculi Historici novi*. – Warszawa, 2002. – T. V. Staropolska sztuka wojenna XVI-XVII wieku. – S. 131-149.
60. **Milewski D.** Wyprawa na Suczawę 1653. – Zabrze: Wydawnictwo inforteditions, 2007. – 208 s.
61. **Nistor I.** Istoria Basarabiei. – București: Humanitas, 1991. – 351 p.
62. **Nistor I.** Istoria românilor. – București: Editura Biblioteca Bucureștilor, 2002. – Vol. I. – 661 p.
63. **Nistor I.** Problema ucraineană în lumina istoriei. – Cernăuți: Glasul Bucovinei, 1934. – 284 p.
64. **Nistor I.** Românii și Rutenii în Bucovina: studiu istoric și statistic. – București: Socec & comp. și C. Sfetea, 1915. – 209 p.
65. **Onciul D.** Landesgeschichte. Vor der Vereinigung: bis 1775 // *Die Osterreich-Ungarische monarchie in Wort und Bild. Bukowina*. – Wien, 1899. – S. 57-116.
66. **Schmidt W.** Suczawa's historische Dankwurdigkeiten von der erste historischen Kenntnis, bis zur Verbindung der Bukowina mit Oesterreich. – Czernowitz: Druck von R. Eckhardt, im Selbstverlage des Verfassers, 1876. – 276 S.
67. **Șerban C.** Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634-1653). – București: Editura Academiei Române, 1991. – 231 p.
68. **Szajnocha K.** Domna Rozanda // *Dziela Karola Szajnochy. Szkice Historyczne: (dalszy ciąg)*. – Warszawa: Nakładem I drukiem Jozefa Ungra, 1876. – T. III. – S. 267-333.
69. **Xenopol A. D.** Istorie romanilor din Dacia Traiana. – Iasi: Tipo-litografia H. Goldner, 1889. – Vol. II, part. I. Istorie Medie. – 592 p.
70. **Wickenhauser F. A.** Bochotin Oder Geschichte der Stadt Cernauz und ihren Umgegend. – Wien, 1874. – 121 S.
71. **Wójcik Z.** Dzikie pola w ogniu. O Kozaczyźnie w dawnej Rzeczypospolitej. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1968. – 284 s.
72. **Zabolotnaia L.** Destinul unei doamne în istoria Moldovei. Mituri și realități despre Ecaterina Cerchezoaică – a doua soție a lui Vasile Lupu // *Tyragetia. Serie noua*. – Chisinau, 2013. – Vol. VII (XXII), Nr. 2. – P. 97-110.
73. **Zabolotnaia L.** Între politică și destin. Ruxandra, fiica lui Vasile Lupu, văzută prin prisma secolului istoriei // *Revista de Istorie a Moldovei*. – 2008. – Nr. 3. – P. 16-44.

Дмитро ТАНАЩИК

КРАЙОВА БІБЛІОТЕКА БУКОВИНИ. ДО ПИТАННЯ ЗАСНУВАННЯ, ФІНАНСУВАННЯ ТА СТВОРЕННЯ КНИЖКОВИХ ФОНДІВ

Створення Крайової бібліотеки Буковини дослідники завжди розглядають у контексті заснування бібліотеки університету в Чернівцях. З огляду на те, що ця установа повністю влилась у новостворену бібліотеку, це справедливо. Проте чверть століття існування цієї інституції справило неабиякий вплив на тогочасне освічене суспільство і, зрештою, й на заснування університету в Чернівцях. Прикро, що до наших днів дійшли несистематичні відомості про Крайову бібліотеку, але разом з тим ми маємо чудову в усіх відношеннях працю Карла Райфенкугеля, який із властивою йому пунктуальністю, об'єктивністю й оперуючи документами і звітами, що нам нині не доступні, подав історію цієї установи в усій повноті, на яку був здатний [16].

З М І С Т

ПРИРОДА

ВАСИЛЮК Олексій

РУЙНУВАННЯ КАХОВСЬКОГО ВОДОСХОВИЩА: ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВІ ЗВ'ЯЗКИ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ, ЗМІН У ДОВКІЛЛІ ТА ЇХ НАСЛІДКИ ДЛЯ БІОРІЗНОМАНІТТА	5
--	---

СМІРНОВ Назар

ПОПЕРЕДНІ МАТЕРІАЛИ ДО ОДОНАТОФАУНИ ОЗЕРА «БОЛОТО» (ЧЕРНІВЕЦЬКА ОБЛАСТЬ)	26
---	----

ТОКАРЮК Алла, РОМАНЮК Оксана, ХАБАЙЛО Олександра

РОСЛИННИЙ ПОКРИВ ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ «САДГІРСЬКИЙ» (м. Чернівці, вул. Івана Підкови, 11)	31
--	----

СМІРНОВ Назар

ЖАБА ПРУДКА (<i>RANA DALMATINA</i> ; AMPHIBIA, RANIDAE) – НОВИЙ ВИД У ФАУНИ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ВИЖНИЦЬКИЙ»	44
---	----

ПАРХОМЕНКО Віктор

БАБКИ (INSECTA: ODONATA) НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ДЕСНЯНСЬКО-СТАРОГУТСЬКИЙ» ТА ЙОГО ОКОЛИЦЬ (СЕРЕДИНО-БУДСЬКИЙ РАЙОН, СУМСЬКА ОБЛАСТЬ)	48
---	----

ЛІТВІНЕНКО Світлана, ВОЛУЦА Олена

МОХОПОДІБНІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ХОТИНСЬКИЙ»	61
---	----

СМІРНОВ Назар

ВОГНЕТІЛКА-РУСАЛОНЬКА (<i>PYRRHOSOMA NYMPHULA</i>) НА БУКОВИНІ	66
--	----

ЧОРНЕЙ Ілля, ТОКАРЮК Алла, ВОЛУЦА Олена

РАРИТЕТНІ ВИДИ ВИЩИХ СПОРОВИХ РОСЛИН У ПРУТ-ДНІСТЕРСЬКОМУ МЕЖИРІЧЧІ	72
--	----

ПАРХОМЕНКО Віктор

ФАУНА ПІДВАЛІВ І БОМБОСХОВИЩ У МІСТАХ ПІВНІЧНОГО СХОДУ УКРАЇНИ	76
--	----

ТОКАРЮК Алла, ЧОРНЕЙ Ілля, ЯКУШЕНКО Дмитро, ВОЛУЦА Олена

ВИСОКОАКТИВНІ ВИДИ ІНВАЗІЙНИХ РОСЛИН У НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ «ВИЖНИЦЬКИЙ»	98
---	----

ПАРХОМЕНКО Віктор

НІЧНІ ТВАРИНИ МІСТА СУМИ (УКРАЇНА)	126
------------------------------------	-----

СКІЛЬСЬКИЙ Ігор, МЕЛЕЩУК Людмила, БІЛІВСЬКА Вікторія, ВОЛУЦА Олена,

ЧУМАК Ірина, ТЕРМЕНА Ігор, РІДУШ Богдан, СКІЛЬСЬКА Софія

ЗНАХІДКИ ЗАНЕСЕНИХ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ ЗЕМНОВОДНИХ (AMPHIBIA), ПЛАЗУНІВ (REPTILIA) І ССАВЦІВ (MAMMALIA) У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	137
---	-----

СКІЛЬСЬКИЙ Ігор, БУЧКО Володимир, БУНДЗЯК Петро, ЧУМАК Ірина, МЕЛЕЩУК Людмила ДО ВИВЧЕННЯ РАРИТЕТНОЇ ФАУНИ ХРЕБЕТНИХ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ

ОБЛАСТІ. Повідомлення 1	155
-------------------------	-----

ІСТОРІЯ

ПІДДУБНИЙ Ігор, ГРИЦАЙ Лідія

ПИТАННЯ БУКОВИНИ В ДІЯХ УРЯДУ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ КІНЦЯ 1918 – ПОЧАТКУ 1919 р. НА СТОРІНКАХ ЩОДЕННИКА МИРОНА КОРДУБИ	161
--	-----

РОТАР Оксана, ФЕДУРУК Андрій

АДМІНІСТРАТИВНА І ВОЄННА ПОЛІТИКА КНЯЗЯ ВОЛОДИСЛАВА ОПОЛЬСЬКОГО НА ТЕРИТОРІЇ «ЗЕМЛИ ШЕПИНСЬКОЇ» В 1374-1377 рр.	167
---	-----

МІНАЄВА Тетяна, МІНАЄВ Андрій

УКРАЇНЦІ В ТАБОРАХ ЦЕНТРАЛЬНИХ ДЕРЖАВ ДЛЯ ВІЙСЬКОВИХ ПОЛОНЕНИХ У РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	176
--	-----

ГЛІБИЩУК Микола

ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ ТА АГРАРНЕ ПИТАННЯ НА ШПАЛЬТАХ УКРАЇНОМОВНОЇ ЦЕРЕНІСТСЬКОЇ ГАЗЕТИ «ХЛІБОРОБСЬКА ПРАВДА» (ДРУГА ПОЛОВИНА 20-х рр. XX ст.)	185
--	-----

ПІДДУБНИЙ Ігор

ПОЛІТИЧНА КАР'ЄРА ЯНКУ КАВАЛЕРА ДЕ ФЛОНДОР	195
--	-----

ЧУЧКО Михайло

ПОХІД ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ТА КАЛГИ-СУЛТАНА КРИМ-ГІРЕЯ ДО МОЛДАВСЬКОЇ ЗЕМЛІ В 1650 р. І ЙОГО ВПЛИВ НА СИТУАЦІЮ В ПІВНІЧНИХ ВОЛОСТЯХ КРАЇНИ	212
---	-----

ТАНАЩИК Дмитро

КРАЙОВА БІБЛІОТЕКА БУКОВИНИ. ДО ПИТАННЯ ЗАСНУВАННЯ, ФІНАНСУВАННЯ ТА СТВОРЕННЯ КНИЖКОВИХ ФОНДІВ	227
---	-----

ЖАЛОБА Ігор, ПІДДУБНИЙ Ігор

ЖИТТЯ, НАУКОВА ТА ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІОНА ЯНКУ НІСТОРА	234
--	-----

КОВАЛЕЦЬ Тарас

ХОТИНСЬКА КАМПАНІЯ (1673 р.) У СВІТЛІ КОЗАЦЬКОГО ЛІТОПИСАННЯ	260
--	-----

П'ЯТНИЧУК Тарас

ДЕЯКІ НЕОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ З ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІНСЬКИХ СТРУКТУР НА БУКОВИНІ В 1917 РОЦІ	265
--	-----

КОРЖИК Віталій

ПІДЗЕМНІ ХОДИ ЧЕРНІВЦІВ	274
-------------------------------	-----

АРХЕОЛОГІЯ

ІЛЬКІВ Микола

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ В 2018-2021 РОКАХ	291
---	-----

ІЛЬКІВ Микола

- У ТІНІ ЧАСУ (доповнення до каталогу археологічних знахідок
портативних сонячних годинників Нового часу) 314

НАРОДОЗНАВСТВО**ПОПОВА Ася**

- ЖІНОЧІ СВЯТКОВІ СОРОЧКИ ЗАСТАВНІВЩИНИ:
КІНЕЦЬ XVIII – XX ст. (за матеріалами фондів Чернівецького
обласного краєзнавчого музею) 323

УНГУРЯН Марія

- ЛІКУВАЛЬНА МАГІЯ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПОТОМСТВА
В БУКОВИНСЬКІЙ РОДИНІ 340

ЛІТЕРАТУРА ТА МИСТЕЦТВО**КОВАЛЕЦЬ Лідія**

- ОЛЬГА КОБИЛЯНСЬКА ТА ЄВГЕНІЯ ЯРОШИНСЬКА У ПРОСТОРІ
СВОЇХ ЕПІСТОЛЯРНИХ ДІАЛОГІВ 347

ІЛЬКІВ Марія

- ТВОРЧИЙ ДОРОБОК ОЛЕГА ЛЮБКІВСЬКОГО В КОЛЕКЦІЇ
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ 351

ЗАЙЦЬ Вероніка

- МОВНА КАРТИНА СВІТУ ГУЦУЛА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ
XIX СТОЛІТТЯ (ЗА ХУДОЖНЬОЮ ТА ЕПІСТОЛЯРНОЮ СПАДЩИНОЮ
ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА) 353

ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана

- КТІТОРСЬКИЙ ПОРТРЕТ МИХАЙЛА КАЗИМИРА ПАЦА:
З ІКОНОГРАФІЇ ХОТИНСЬКОЇ БИТВИ 1673 р. 357

МУЗЕЙНА СПРАВА**ІЛЬКІВ Марія**

- ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИМВОЛІКИ УКРАЇНИ У ТВОРАХ
ВИСТАВКИ «КОЛЬОРИ МОЄЇ КРАЇНИ» (Чернівецький обласний
художній музей, серпень 2023 р.) 361

АКАТРІНІ Володимир, АКАТРІНІ Михайло

- КОСТЯНТИН І ЄВСЕВІЙ МАНДИЧЕВСЬКІ ТА ЇХНІЙ ВНЕСОК
У РОЗВИТОК БУКОВИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ 366

АНДРОНИЧУК Валентина

- ПРО НОВІ ФОРМИ РОБОТИ В МУЗЕЙНІЙ СПРАВІ
(НА ПРИКЛАДІ ІНТЕРАКТИВНОЇ ЕКСКУРСІЇ ДЛЯ ДІТЕЙ) 370

ПЕРСОНАЛІЇ

ПАРХОМЕНКО Віктор

- ТЕРНИСТИЙ ШЛЯХ НАУКОВЦЯ: СТАНОВЛЕННЯ СВІТОГЛЯДУ
ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДОСВІДУ ВІКТОРА ГРИГОРОВИЧА АВЕРІНА (1885-1955) 373

ВОЗНЮК Володимир

- РОДИНА КОБИЛЯНСЬКИХ. СУЧАСНІ АКЦЕНТИ 390

ПОНЮК Наталія

- БУКОВИНСЬКА ВІТЬ МИКОЛИ СУХОВЕРСЬКОГО 412

КОЛОДІЙ Леся

- «ВІД ПРАГНЕННЯ ДОБРА І ЧИСТОТИ...» 418

ПЕЛЕХ Оксана

- ТАРАС ШЕВЧЕНКО В МОНУМЕНТАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНЦІВ ДІАСПОРИ 424

КОРОТКІ ПОВІДОМЛЕННЯ

ТОМЕНЧУК Богдан, ІЛЬКІВ Микола

- ЕТНОАРХЕОЛОГІЯ «ВЕЛИКИХ ГОРОДИЩ-СХОВИЩ»
ПОКУТСЬКО-БУКОВИНСЬКОГО ПРИКАРПАТТЯ 435

БРОДСЬКА Ростислава

- ЗНАЧЕННЯ ОСТАПА ЛУЦЬКОГО В ЖИТТІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ 437

СМІРНОВ Назар

- ЗУСТРІЧ КУЛИКА-СОРОКИ (*HAEMATOPUS OSTRALEGUS*) НА БУКОВИНІ 439

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

КРАВЧУК Оксана

- Огляд: At home or abroad? Chişinău, Černivci, L'viv and Wrocław:
Living with Historical Changes and National Identities. Bo Larsson (ed.).
Lund: Universus Academic Press, 2020. 560 p. 441

ПІДДУБНИЙ Ігор

- Огляд: Narcis Dorin Ion. Carol al II-lea al României: un rege controversat.
In 5 vol. Oneşti: Magic Print, 2020 445

ПІДДУБНИЙ Ігор

- Огляд: Puică G., Melnychuk L. (coord.) Interferenţe lingvistice şi culturale la Cernăuţi
şi în lume. Eminescu în limbile lumii (traduceri, receptare critică şi academică).
Suceava: Editura Universităţii «Ştefan cel Mare», 2021. 225 p. 454

ПЛЮЩИК Оксана

- «Пам'яткою днів минувших, джерелом розради у життя негодах,
зорею на будучність далеку нехай буде оця Ваша книга...»
(рецензія на видання: «Я роджена на Буковині...»: альбом з комент. / Наук. ред.
І. Т. Яворська. – Чернівці: Друк Арт, 2023. – 132 с.; іл.) 457

ХРОНІКА

ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана	
У пошанівок великого Кобзаря	461
ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана	
Праці К. А. Ромшторфера серед раритетів бібліотеки Чернівецького обласного краєзнавчого музею	462
ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана	
Миколі Лисенку присвячується	464
ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана	
«Заслужений перед усією Україною»	465
ДРАГОМИРЕЦЬКА Оксана	
Шедевр європейської архітектури в Чернівцях	468
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	471

Наукове видання

**Щорічник
Чернівецького обласного краєзнавчого музею**

Випуск 9 (2024)

Редактор І. В. Скільський
Технічний редактор І. В. Скільський
Дизайн обкладинки А. В. Федорука, О. П. Колеснікової
Підготовка до друку А. В. Добрянського

Підписано до друку 31.05.2024. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Arial Narrow. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 38,70. Тираж 130 прим. Зам. 240813.

Видавець ТОВ «Друк Арт»
58018 Чернівці, вул. Маловокзальна, 2Д, т. 585-432
Ліцензія про державну реєстрацію ДК № 2741 від 15.01.2007 р.
Виготовлювач ФОП Варвус В. В.

